

دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد در رشته‌ی اقتصاد نظری

اثر تکانه‌ی کسری بودجه بر کسری حساب جاری

مورد اقتصاد ایران (۴:۱۳۸۵-۱:۱۳۶۹)

به وسیله‌ی
بتول قادری ثانی

استاد راهنما
دکتر جعفر قادری

بهمن ۱۳۸۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

اظہارنامہ

اینجانب بتول قادری ثانی (۸۷۰۰۳۱) دانشجوی رشته اقتصاد گرایش علوم اقتصادی دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی اظہار می‌کنم کہ این پایان‌نامہ حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی کہ از منابع دیگران استفاده کرده‌ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته‌ام. همچنین اظہار می‌کنم کہ تحقیق و موضوع پایان‌نامہ‌ام تکراری نیست و تعهد می‌نمایم کہ بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه حقوق این اثر مطابق با آیین‌نامہ مالکیت فکری و معنوی متعلق بہ دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی: بتول قادری ثانی

تاریخ و امضاء: ۱۳۹۱/۶/۱۳

به نام خدا

اثر تکانه‌ی کسری بودجه بر کسری حساب جاری
مورد اقتصاد ایران (۴:۱۳۸۵-۱۳۶۹:۱)

به کوشش
بتول قادری ثانی

پایان نامه
ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز به عنوان بخشی
از فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی
اقتصاد

از دانشگاه شیراز
شیراز
جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی کمیته‌ی پایان نامه، با درجه‌ی: عالی

.....
دکتر جعفر قادری، استادیار بخش اقتصاد (رئیس کمیته)

.....
دکتر رضا اکبریان، دانشیار بخش اقتصاد

.....
دکتر علی حسین صمدی، استادیار بخش اقتصاد

بهمین ۱۳۸۹

تقدیم به

خانواده عزیزم بوثره مادر و پدر مهربانم و همه آنهایی که در راه علم و تربیت
فرزندان این مرز و بوم از پیچ فداکاری دریغ نمی‌ورزند.

و

به تمامی کسانی که در راه علم گام برمی‌دارند.

سپاسگزاری

خدای را بسی شاکرم که از روی کرم پدر و مادری فداکار نصیبم ساخته تا در سایه درخت پر بار وجودشان بیاسایم و از ریشه آنها شاخ و برگ گیرم و از سایه وجودشان در راه کسب علم و دانش تلاش نمایم. والدینی که بودنشان تاج افتخاری است بر سرم و نامشان دلیلی است بر بودنم چرا که این دو وجود پس از پروردگار مایه هستی‌ام بوده‌اند دستم را گرفتند و راه رفتن را در این وادی زندگی پر از فراز و نشیب آموختند. آموزگارانی که برایم زندگی؛ بودن و انسان بودن را معنا کردند.

از استاد فرزانه‌ام دکتر جعفر قادری سپاسگذارم که با سعه صدر فراوان مرا در این راه دشوار همراهی کردند. استادی که در علم و اخلاق زبانزد دانشجویان بخش اقتصاد دانشگاه شیراز هستند. برای ایشان و خانواده محترمشان آرزوی سلامتی و موفقیت دارم. همچنین از اساتید ارجمند، دکتر علی حسین صمدی و دکتر رضا اکبریان کمال تشکر را دارم.

چکیده

اثر تکانه‌ی کسری بودجه بر کسری حساب جاری مورد اقتصاد ایران (۱۳۸۵:۴-۱۳۶۹:۱)

به کوشش

بتول قادری ثانی

هدف اصلی این پایان نامه بررسی اثر تکانه‌ی کسری بودجه بر کسری حساب جاری، در اقتصاد ایران می‌باشد. در کنار آن بررسی اثر تکانه‌ی کسری بودجه بر نرخ ارز، اثر تکانه‌ی تولید بر کسری بودجه و اثر تکانه‌ی تولید بر کسری حساب جاری به عنوان اهداف فرعی، تعقیب شده‌اند. به منظور دستیابی به این اهداف، از یک الگوی خود همبسته برداری و توابع واکنش ضربه‌ای و تجزیه واریانس استفاده شده است. در تخمین این الگو چهار متغیر کسری بودجه، حساب جاری، تولید ناخالص داخلی و نرخ ارز واقعی به کار گرفته شده است. نتایج اثر تکانه‌ی تولید بر کسری بودجه و کسری حساب جاری نشان دهنده‌ی یک رابطه منفی بین این دو کسری است به عبارت دیگر پدیده "واگرایی دوگانه" تأیید شده است. از طرف دیگر، در هر دو حالت تکانه‌ی درآمد دولت و تکانه‌ی مخارج دولت بر اجزاء حساب جاری، پدیده‌ی "واگرایی دوگانه" به صورت ضعیف تأیید شده است.

واژگان کلیدی: واگرایی دوگانه، تکانه‌ی کسری بودجه، توابع واکنش ضربه‌ای، تجزیه واریانس.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: مقدمه	
۱-۱- کلیات	۲
۲-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق	۳
۳-۱- سؤالات تحقیق	۴
۴-۱- هدف تحقیق	۴
۵-۱- روش تحقیق	۴
فصل دوم: مروری بر مطالعات انجام شده	
۱-۲- مقدمه	۷
۲-۲- مروری بر مطالعات انجام شده (در زمینه تأثیر کسری بودجه بر کسری حساب جاری)	۷
۳-۲- مروری بر مطالعات انجام شده (در زمینه تأثیر "تکانه‌ی" کسری بودجه بر کسری حساب جاری)	۳۳
۴-۲- نتیجه‌گیری	۳۵
فصل سوم: مبانی نظری و ساختار الگو	
۱-۳- مقدمه	۳۷
۲-۳- رابطه‌ی کسری بودجه و کسری حساب جاری	۳۷
۱-۲-۳- نظریه کینزی	۳۸
۲-۲-۳- الگوی متعارف	۳۹
۳-۲-۳- نظریه‌ی برابری ریکاردویی	۳۹
۳-۳- مفهوم واگرایی دوگانه	۴۰
۱-۳-۳- رفتار بودجه دولت در ادوار تجاری	۴۱

۴۱	..... الگوی ساده کینزی..... ۱-۱-۳-۳
۴۲	..... نقش تثبیت کننده خودکار بودجه دولت..... ۲-۱-۳-۳
۴۲	..... فرضیه مالیات یکنواخت..... ۳-۱-۳-۳
۴۵	..... رفتار حساب جاری در ادوار تجاری..... ۲-۳-۳
۴۶	..... الگوی نئوکینزی..... ۱-۲-۳-۳
۴۶	..... الگوی ادوار تجاری واقعی در یک اقتصاد کوچک باز..... ۲-۲-۳-۳
۴۹	..... مبانی نظری واگرایی دوگانه..... ۴-۳-۳
۵۰	..... الگوی رشد تصادفی یک بخشی استاندارد..... ۱-۴-۳
۵۳	..... الگوی دو کشوری با قیمت‌های چسبنده..... ۲-۴-۳
۵۷	..... الگوی خودرگرسیون برداری (VAR)..... ۵-۳-۳
۵۸	..... توابع واکنش ضربه‌ای..... ۶-۳-۳
۵۹	..... تجزیه واریانس..... ۷-۳-۳
۶۰	..... ساختار مدل..... ۸-۳-۳

فصل چهارم: برآورد الگو و تجزیه و تحلیل نتایج

۶۲	..... مقدمه..... ۱-۴-۴
۶۲	..... معرفی الگو..... ۲-۴-۴
۶۳	..... بررسی مانایی متغیرها..... ۳-۴-۴
۶۴	..... آزمون ریشه واحد با وجود تغییر جهت‌های ساختاری (آزمون پرون)..... ۴-۴-۴
۶۵	..... تعیین طول وقفه‌ی بهینه..... ۵-۴-۴
۶۶	..... برآورد الگوی خود رگرسیون برداری..... ۶-۴-۴
۶۷	..... تجزیه واریانس خطای پیش‌بینی..... ۷-۴-۴
۷۰	..... توابع واکنش ضربه‌ای..... ۸-۴-۴
	..... ۱-۸-۴-۱ واکنش ضربه‌ای حساب جاری و نرخ ارز نسبت به
۷۵	..... تکانه‌ی اجزاء بودجه دولت..... ۱-۱-۸-۴
	..... ۱-۱-۸-۴ واکنش ضربه‌ای حساب جاری و نرخ ارز نسبت به
۷۵	..... تکانه‌ی درآمد دولت..... ۲-۱-۸-۴
	..... ۲-۱-۸-۴ واکنش ضربه‌ای حساب جاری و نرخ ارز نسبت به
۷۶	..... تکانه‌ی مخارج دولت..... ۲-۱-۸-۴
۷۷	..... اثر تکانه‌ی اجزاء کسری بودجه بر اجزاء حساب جاری..... ۲-۸-۴

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۸۱	..... ۱-۵- مقدمه
۸۲	..... ۲-۵- یافته‌های تحقیق
۸۵	..... ۳-۵- پیشنهادات
۸۵	..... ۴-۵- پیشنهاد برای تحقیقات آتی
۸۶	..... ۵-۵- محدودیت‌ها

فهرست منابع و مآخذ

۸۷	..... الف- منابع فارسی
۸۹	..... ب- منابع انگلیسی

پیوست

۹۴	..... پیوست شماره ۱- نحوه برآورد داده‌های فصلی از داده‌های سالیانه
۹۸	..... پیوست شماره ۲- نحوه تبدیل نرخ ارز رسمی به نرخ ارز واقعی
۹۹	..... پیوست شماره ۳- اطلاعات آماری استفاده شده به منظور تخمین الگو

فهرست جدول ها

صفحه	عنوان
۶۴.....	جدول شماره‌ی ۴-۱- آزمون ریشه واحد .....
۶۴.....	جدول شماره‌ی ۴-۲- آزمون ریشه واحد با وجود تغییر جهت‌های ساختاری (آزمون پرون).....
۶۵.....	جدول شماره‌ی ۴-۳- طول وقفه بهینه در الگوی VAR.....
۶۶.....	جدول شماره‌ی ۴-۴- آزمون واریانس ناهمسانی وایت .....
۶۶.....	جدول شماره‌ی ۴-۵- آزمون خود همبستگی ضریب لاگرانژ .....
۶۷.....	جدول شماره‌ی ۴-۶-۱- تجزیه واریانس تکانه‌ی کسری بودجه .....
۶۸.....	جدول شماره‌ی ۴-۶-۲- تجزیه واریانس تکانه‌ی حساب جاری .....
۶۹.....	جدول شماره‌ی ۴-۶-۳- تجزیه واریانس تکانه‌ی تولید ناخالص داخلی.....
۶۹.....	جدول شماره‌ی ۴-۶-۴- تجزیه واریانس تکانه‌ی نرخ ارز .....

فهرست نمودارها

عنوان	صفحه
نمودار شماره ی ۱-۴: واکنش ضربه‌ای کسری بودجه نسبت به تکانه‌ی خودش و سه متغیر دیگر ۷۱	۷۱
نمودار شماره ی ۲-۴: واکنش ضربه‌ای حساب جاری نسبت به تکانه‌ی خودش و سه متغیر دیگر ۷۲	۷۲
نمودار شماره ۳-۴: واکنش ضربه‌ای تولید ناخالص داخلی نسبت به تکانه‌ی خودش و سه متغیر دیگر ۷۳	۷۳
نمودار شماره ۴-۴: واکنش ضربه‌ای نرخ ارز نسبت به تکانه‌ی خودش و سه متغیر دیگر ۷۴	۷۴
نمودار شماره ی ۵-۴: اثر تکانه‌ی درآمد دولت بر حساب جاری و نرخ ارز ۷۶	۷۶
نمودار شماره ی ۶-۴: اثر تکانه‌ی مخارج دولت بر حساب جاری و نرخ ارز ۷۷	۷۷
نمودار شماره ۷-۴: اثر تکانه‌ی درآمد دولت بر اجزاء حساب جاری ۷۸	۷۸
نمودار شماره ی ۸-۴: اثر تکانه‌ی مخارج دولت بر اجزاء حساب جاری ۷۸	۷۸

فصل اول

مقدمه

۱-۱- کلیات

عبارت "کسری دوگانه" در دهه ۱۹۸۰، به منظور توصیف رابطه بین کسری بودجه و کسری حساب جاری در ایالات متحده آمریکا، به کار برده شد (چانج و هسو^۱، ۲۰۰۹). اکثر کشورهای آسیایی تأثیر گرفته از بحران ۱۹۹۷، کسری عظیمی در حساب جاری و بودجه دارند (لاو و بهارومشاه^۲، ۲۰۰۳).

از نقطه نظر تئوریک، اکثر الگوها بیان می‌کنند که افزایش کسری بودجه دولت باید منجر به تخریب حساب جاری و کاهش نرخ ارز شود. اما در شرایط خاص، در حضور تکانه‌ی تولید یا تکانه‌ی بهره‌وری، افزایش کسری بودجه موجب بهبود حساب جاری می‌شود. در توضیح این مطلب باید رفتار کسری بودجه و حساب جاری را در ادوار تجاری مورد بررسی قرار داد. با توجه به رفتار این دو متغیر در ادوار تجاری، مشاهده می‌شود که تعادل بودجه دولت موافق ادوار تجاری^۳ است در حالیکه هم تئوریهای سنتی حساب جاری و هم تئوریهای مدرن ادوار تجاری بین‌المللی^۴، یک رفتار ضد ادواری^۵ را برای حساب جاری در زمان بروز تکانه‌های تولید و بهره‌وری، پیش‌بینی کرده‌اند (کیم و روبینی^۶، ۲۰۰۸:۳۶۵).

با توجه به مطالب بیان شده، در مطالعه حاضر به دنبال پاسخگویی به این سؤال هستیم که آیا در اقتصاد ایران با "کسری دوگانه"^۷ روبرو هستیم یا با "واگرایی دوگانه"^۸؟. به عبارت دیگر، به دنبال آزمون این فرضیه هستیم که "آیا افزایش کسری بودجه باعث افزایش کسری حساب جاری می‌شود (کسری دوگانه) یا باعث کاهش کسری حساب جاری می‌شود (واگرایی دوگانه)؟".

در ادبیات اقتصادی، چهار دیدگاه نظری پیرامون آثار کسری بودجه بر سایر متغیرهای اقتصادی، شکل گرفته است که از جهات بی‌شماری با یکدیگر اختلاف نظر دارند. این دیدگاه‌ها

¹- Chang and Hsu

²- Lau and Baharumshah

³- Pro-cyclical

⁴- Modern international business cycle theories

⁵- Counter-cyclical

⁶- Kim & Roubini

⁷- Twin deficit

⁸- Twin divergence

شامل؛ دیدگاه کینزی، دیدگاه نئوکلاسیک، برابری ریکاردو و تئوریهای مدرن ادوار تجاری بین-المللی، می‌باشند. در دیدگاه کینزی بر خلاف دیدگاه نئوکلاسیک، وجود کسری بودجه لزوماً امری مضر برای اقتصاد شمرده نمی‌شود بلکه در شرایطی می‌تواند به رشد اقتصادی نیز مدد رساند. دیدگاه سوم، وجود هر گونه ارتباطی میان کسری بودجه دولت با مصرف و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، نرخ ارز و کسری بخش خارجی را رد می‌کند. اما دیدگاه چهارم که از بنیادهای نظری قوی‌تری در اقتصاد خرد برخوردارند و بر اساس رفتار بهینه‌یابی عوامل اقتصادی و با توجه به قیود بین دوره‌ای استخراج شده‌اند، می‌توانند رابطه منفی بین "کسری بودجه" و "کسری حساب جاری" را که هدف این پایان‌نامه می‌باشد، تبیین کنند.

به این ترتیب هدف اصلی این پایان‌نامه بررسی اثر تکانه‌ی کسری بودجه بر حساب جاری در حضور تکانه‌ی تولید می‌باشد. در کنار آن بررسی اثر تکانه کسری بودجه بر نرخ ارز، اثر تکانه تولید بر کسری بودجه و کسری حساب جاری به عنوان اهداف فرعی در این پایان‌نامه تعقیب می‌شوند. جهت بررسی وجود چنین روابطی از الگوی خود رگرسیون برداری (VAR)^۱ و توابع واکنش ضربه‌ای^۲ و تجزیه واریانس^۳، استفاده می‌شود.

مطالعات متعددی در زمینه‌ی ارتباط بین کسری بودجه و کسری حساب جاری انجام گرفته است. به عبارت دیگر، این رابطه در سطح^۴ متغیرها انجام گرفته است اما اثر "تکانه‌ی"^۵ کسری بودجه بر کسری حساب جاری، زمینه‌ای است که در مطالعات نادیده گرفته شده است. بنابراین پایان‌نامه حاضر به بررسی این اثر می‌پردازد.

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

کسری بودجه اثرات اقتصادی مهمی بر یک کشور دارد و می‌تواند تحت شرایطی منجر به بهبود رشد اقتصادی شود. به طوری که با توجه به تئوری‌های اقتصادی، در شرایطی که تکانه‌ی تولید یا تکانه‌ی بهره‌وری رخ دهد، افزایش کسری بودجه باعث بهبود حساب جاری می‌شود. چنانچه این نظریه در مورد اقتصاد ایران صادق باشد، آزمون این فرضیه می‌تواند راهگشای بعضی از تصمیمات سیاستی باشد. بنابراین در این پایان‌نامه به بررسی اثر تکانه‌ی کسری بودجه بر کسری حساب جاری در حضور تکانه‌ی تولید می‌پردازیم. چنانچه نتایج مورد انتظار بدست آید، می‌تواند راهنمای مناسبی به منظور تعیین زمان مناسب افزایش کسری بودجه توسط دولت باشد.

1- Vector autoregressive model (VAR)

2- Impulse responses

3- Variance decomposition

4- Level

5- Shock

۱-۳- سوالات تحقیق

- سوالات زیر در این پایان نامه مد نظر می‌باشد که به دنبال پاسخگویی به آنها هستیم:
- ۱- آیا افزایش کسری بودجه باعث بهبود حساب جاری می‌شود؟ (آیا در اقتصاد ایران با "کسری دوگانه" روبرو هستیم یا با "واگرایی دوگانه"؟)
  - ۲- اثر تکانه‌ی کسری بودجه بر کسری حساب جاری چگونه است؟
  - ۳- اثر تکانه‌ی کسری بودجه بر نرخ ارز واقعی چگونه است؟
  - ۴- اثر تکانه‌ی تولید بر کسری بودجه چگونه است؟
  - ۵- اثر تکانه‌ی تولید بر کسری حساب جاری چگونه است؟

۱-۴- هدف تحقیق

اتخاذ سیاست‌های مناسب برای کاهش کسری حساب جاری و بهبود وضعیت تراز پرداخت‌ها از وظایف اصلی سیاستگذاران اقتصادی محسوب می‌شود. با این حال، ارتباط متقابل سیاست‌های مالی و ارزی بر پیچیدگی مطالعات مربوطه افزوده است. بنابراین شناسایی این ارتباط‌ها و تأثیر میان آنها، نحوه اتخاذ و تدوین سیاست‌های کلان اقتصادی را برای نیل به تعادل، در بخش خارجی شفاف‌تر می‌کند. بنابراین هدف پایان‌نامه‌ی حاضر بررسی اثر تکانه‌ی کسری بودجه بر کسری حساب جاری، در اقتصاد ایران می‌باشد.

۱-۵- روش تحقیق

این مطالعه جهت بررسی اثر تکانه‌ی کسری بودجه بر کسری حساب جاری در اقتصاد ایران با بهره‌گیری از یک الگوی پویای اقتصاد کلان و استفاده از تکنیک اقتصاد سنجی خود رگرسیون برداری (VAR) و نیز گردآوری اطلاعات آماری لازم به صورت کتابخانه‌ای، اقدام به تجزیه و تحلیل نتایج خواهد نمود. روش مورد استفاده در این پایان‌نامه، روش کمی است بنابراین پژوهش به صورت اسنادی انجام می‌شود. این پایان‌نامه در پنج فصل تنظیم شده است. بعد از مقدمه، فصل دوم به بررسی اجمالی مطالعات انجام شده خواهد پرداخت. در فصل سوم مبانی نظری و ساختار الگو مورد بررسی قرار می‌گیرد. در این فصل ابتدا رابطه بین کسری بودجه و کسری حساب جاری با توجه به مدل‌های تئوریک موجود در این زمینه (دیدگاه کینزی، الگوی

متعارف و فرضیه برابری ریکاردویی) تشریح می‌شود سپس مفهوم "واگرایی دوگانه" و مبانی نظری مربوط به آن مطرح می‌شود. فصل چهارم نیز به برآورد الگو می‌پردازد. در این فصل به منظور بررسی سؤالات تحقیق، با ارائه یک الگوی خود رگرسیون برداری^۱ و توابع واکنش ضربه-ای^۲ و تجزیه واریانس^۳، به تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از برآورد الگو خواهد پرداخت. نهایتاً در فصل پنجم خلاصه و نتیجه‌گیری ارائه می‌گردد.

---

^۱- Vector autoregressive model(VAR)

^۲- Impulse responses

^۳-Variance decomposition

فصل دوم

مروری بر مطالعات انجام شده

۲-۱- مقدمه

در قسمت اول این فصل به بررسی مطالعات انجام شده در زمینه تأثیر کسری بودجه بر کسری حساب جاری و در ادامه به بررسی تأثیر "تکانه‌ی" کسری بودجه بر کسری حساب جاری، پرداخته می‌شود. ابتدا مطالعات انجام شده خارجی و سپس مطالعات داخلی آورده می‌شود.

۲-۲- مروری بر مطالعات انجام شده (در زمینه تأثیر کسری بودجه بر کسری حساب جاری)

الف- مطالعات خارجی

مطالعات فراوانی در زمینه تأثیر کسری بودجه بر حساب جاری، از دهه ۱۹۸۰ به بعد، به منظور توصیف رابطه‌ی بین کسری بودجه و کسری حساب جاری در ایالات متحده‌ی آمریکا، انجام شده است. از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

بارتولی^۱ (۱۹۸۶) در مقاله‌اش به بررسی سیاست انبساطی مالی و موازنه حساب جاری پرداخته است. الگویی که توسط ایشان بکار گرفته شده، یک سیستم ساختاری پنج معادله‌ای مرکب از مخارج جاری دولت، درآمد جاری دولت، سرمایه‌گذاری کل، پس‌انداز بخش خصوصی و حساب جاری است.

الگوی مذکور برای ده کشور آمریکای لاتین و با استفاده از داده‌های آماری طی سالهای ۱۹۷۳-۱۹۸۳ مورد برآورد قرار گرفته است.

بر اساس الگوی برآورد شده، این نتیجه بدست آمده است که ارتباط بین پس‌انداز دولت و تراز تجاری، مثبت است. بنابراین باید رابطه بین مخارج دولت و تراز تجاری منفی باشد و اثر منفی مخارج جاری دولت بر تراز تجاری در این الگو تأیید می‌گردد. همچنین وی نتیجه می‌-

---

^۱- Bartoli